

چکیده

نورالدین عبدالرحمن بن احمد بن محمد، متخلص به جامی، ملقب به خاتم الشعرا در سال ۸۱۷ هـ.ق در خرچرد جام به دنیا آمد. وی در ابتدا «دشتی» تخلص می‌کرد و سپس آن را به «جامی» تغییر داد.

جامی از پیروان طریقت نقشبندی بوده و پس از مرگ مرشدش، خلیفه طریقت نقشبندی شد. از جامی آثار زیادی به نظم و نثر در زبان‌های فارسی و عربی به جا مانده است.

جامی مثنوی خردنامه اسکندری را که در برگیرنده نصایح حکیمان یونانی و مطالب حکمت عملی است، در سال ۸۹۰ هجری به نام سلطان حسین بایقرا سرود. این مثنوی هفتمین اورنگ از هفت اورنگ جامی به شمار می‌رود و آن منظومه‌ایست تعلیمی، متضمن مطالب عالییه حکمت و اخلاق در بحر متقارب مثنی. در این مثنوی نصایحی از زبان حکیمان یونان از جمله، سقراط، بقراط، افلاطون، فیثاغورث و ارسطو بیان شده است.

هدف جامی از به نظم کشیدن خردنامه اسکندری، تعلیم و پند دادن و نتیجه‌گیری اخلاقی بوده است. ماده اصلی خردنامه، خردنامه‌های حکیمان و فرزنانگان یونانی است که به اسکندر نوشته بوده‌اند. این مثنوی مشتمل بر پند و اندرزهایی است که جامی از زبان حکمای یونانی سروده است. وی بدون پرداختن به زندگی، شخصیت و جهانگردی‌های اسکندر، آموزه‌های حکمی را در قالب خردنامه‌های گوناگون، خطاب به اسکندر به نظم کشیده است. جامی، اسکندر را حکیمی دانش دوست و صاحب تعلیمات پندآمیز معرفی می‌کند.

از آن جا که مثنوی خردنامه اسکندری اثری تعلیمی به شمار می‌رود؛ در این رساله به بررسی ادبیات تعلیمی در حوزه نظم و نثر فارسی پرداخته شده است. در حوزه نظم مثنوی‌های تعلیمی از آغاز تا عصر جامی و همچنین شعر تعلیمی در قالب‌های شاخص فارسی بجز مثنوی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این بررسی‌ها نشان می‌دهد که تقریباً همه آثار تعلیمی، موضوعات اخلاقی پراکنده‌ای را مطرح کرده و ردایل و فضایل اخلاقی را برشمرده‌اند.

در فصل آخر این پایان نامه به بررسی مختصات برجسته سبکی در مثنوی خردنامه اسکندری پرداخته‌ایم. از آن جا که جامی شاعر سبک عراقی است، مضامین و ساختار فکری خود را در موازات اندیشه‌های شاعران بزرگی از جمله مولوی و حافظ قرار داده است؛ وی معانی عالی عرفانی و تعلیمی را در قالب خردنامه‌هایی از زبان حکیمان یونانی به نظم درآورده است.

در بررسی مثنوی خردنامه اسکندری از نظر ویژگی‌های زبانی می‌توان به کاربرد حرف ربط «که»، کاربرد «اندر» به جای «در»، کاربرد «را» در معانی مختلف که از جمله ویژگی‌های مهم سبکی این دوره است، اشاره کرد. صور خیال و آرایه‌های ادبی حضور چشمگیری ندارند. غالب کنایات از نوع کنایه فعل است. در میان استعاره‌ها به استعاره مصرّحه و اضافه استعاری توجه داشته است. از میان تشبیهات هم بیشتر به اضافه تشبیهی پرداخته است. از نظر صنایع ادبی هم بیشتر به انواع جناس، سجع، تضاد و تلمیح به آیات قرآنی توجه داشته است.

کلمات کلیدی:

جامی، خردنامه اسکندری، ادبیات تعلیمی، نقد و تحلیل، اسکندر مقدونی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳	۱-۱- تعریف موضوع
۴	۲-۱- سابقه تحقیق
۵	۳-۱- سؤالات پژوهشی
۶	۴-۱- روش تحقیق

فصل دوم: ادبیات تعلیمی

۹	۱-۲- شعر تعلیمی
۹	۱-۱-۲ شعر تعلیمی (وعظ و حکمت و عرفان)
۱۰	۲-۲ سلسله آثار تعلیمی
۱۱	۳-۲ سابقه آثار تعلیمی در ایران
۱۳	۲-۴ انواع شعر تعلیمی
۱۴	۲-۵ نوع تعلیمی-القایی
۱۴	۲-۶ جریان تصوف و ادبیات تعلیمی
۱۵	۲-۷ فیلسوفان و ادبیات تعلیمی
۱۶	۲-۸ تعالیم اخلاقی در ادبیات فارسی
۱۶	۲-۸-۱ اخلاقیات ایران باستان

- ۲-۸-۲- اخلاقیات اسلامی ۱۶
- ۲-۸-۳- اخلاقیات فلسفی ۱۷
- ۲-۹- مراحل شکل گیری ادبیات و شعر تعلیمی ۱۷
- ۲-۱۰- اندرزنامه‌ها ۱۷
- ۲-۱۰-۱- موضوعات و مضامین اصلی اندرزنامه‌ها ۱۸
- ۲-۱۰-۲- دلایل استمرار اندرزخوانی ۱۹
- ۲-۱۰-۳- ساختار اندرزنامه ۲۰
- ۲-۱۱- نثر تعلیمی ۲۰
- ۲-۱۱-۱- قابوس نامه ۲۱
- ۲-۱۱-۲- اخلاق ناصری ۲۲
- ۲-۱۱-۳- گلستان ۲۴
- ۲-۱۱-۴- مصباح الهدایه ۲۸
- ۲-۱۲- شعر تعلیمی و قالب های شعری آن - بجز مثنوی ۳۲
- ۲-۱۲-۱- شعر تعلیمی و قالب قصیده ۳۳
- ۲-۱۲-۲- شعر تعلیمی و قالب قطعه ۳۴
- ۲-۱۲-۳- شعر تعلیمی و قالب غزل ۳۶
- ۲-۱۲-۴- شعر تعلیمی و قالب رباعی ۳۸
- ۲-۱۳- شعر تعلیمی و قالب مثنوی ۴۰
- ۲-۱۳-۱- مثنوی های تعلیمی از آغاز تا عصر جامی ۴۱
- ۲-۱۳-۱-۱- مثنوی های تعلیمی دوره سلجوقی (قرن پنجم) ۴۲
- ۲-۱۳-۱-۱-۱- مثنوی منسوب به ناصر خسرو ۴۲
- ۲-۱۳-۱-۱-۱- روشنایی نامه ۴۲
- ۲-۱۳-۱-۱-۲- مثنوی سعادت نامه ۴۴

- ۴۵ ۲-۱-۱۳-۲- مثنوی تعلیمی قرن ششم
- ۴۵ ۲-۱۳-۱-۲-۱- حدیقه الحقیقه
- ۴۷ ۲-۱۳-۱-۳- مثنوی های تعلیمی در قرن هفتم و هشتم
- ۴۸ ۲-۱۳-۱-۳- بوستان
- ۵۲ ۲-۱۳-۱-۴- مثنوی های تعلیمی در عصر جامی (قرن نهم)

فصل سوم: زندگی نامه و معرفی آثار تعلیمی جامی

- ۵۷ ۳-۱- زندگی
- ۵۹ ۳-۲- صفات جامی
- ۶۰ ۳-۲-۱- جامی، شاعری ستایشگر
- ۶۱ ۳-۳- جامی و سلسله نقشبندیه
- ۶۳ ۳-۴- مسافرت های جامی
- ۶۳ ۳-۵- دوره جامی
- ۶۴ ۳-۶- محیط جامی
- ۶۴ ۳-۷- جریان عمومی ادبیات در قرن نهم
- ۶۵ ۳-۸- شعر فارسی در عصر جامی
- ۶۷ ۳-۸-۱- شاعران شاخص دوره جامی
- ۶۷ ۳-۸-۲- ویژگی های شعر جامی
- ۶۹ ۳-۸-۳- تأثیر پذیری جامی از شاعران
- ۷۰ ۳-۸-۳-۱- تأثیر پذیری جامی از حافظ
- ۷۲ ۳-۸-۳-۲- تأثیر پذیری جامی از مولانا
- ۷۲ ۳-۸-۴- احاطه جامی بر ادب عربی

- ۳-۹- نثر فارسی ۷۴
- ۳-۹-۱- انواع نثر در این دوره ۷۵
- ۳-۱۰- آثار جامی ۷۶
- ۳-۱۱- تأثیر جامی از انحطاط موقعیت شعر و منزلت شاعر ۸۹
- ۳-۱۲- خردنامه اسکندری ۹۰

فصل چهارم: نقد روایت تاریخی اسکندر در خردنامه اسکندری

- ۴-۱- اسکندر ۹۷
- ۴-۱-۱- نام اسکندر ۹۹
- ۴-۱-۲- ولادت اسکندر ۱۰۱
- ۴-۱-۳- نسب اسکندر ۱۰۲
- ۴-۱-۴- خلق و خو و شخصیت اسکندر ۱۰۴
- ۴-۲- اوضاع ایران قبل از حمله اسکندر ۱۰۶
- ۴-۳- عامل نبرد دارا و اسکندر ۱۰۷
- ۴-۴- اسکندر و ذوالقرنین ۱۰۸
- ۴-۵- مرگ اسکندر ۱۱۰
- ۴-۶- سیمای اسکندر در روایت‌های مختلف ۱۱۳
- ۴-۶-۱- نسب اسکندر در روایت جامی ۱۱۳
- ۴-۶-۲- نسب اسکندر در روایت نظامی ۱۱۴
- ۴-۶-۳- نسب اسکندر در روایت ابوطاهر طرسوسی ۱۱۵
- ۴-۶-۴- نسب اسکندر در روایت فردوسی ۱۱۶
- ۴-۷- اسکندر و ارسطو ۱۱۷

- ۱۲۰ ۸-۴- ساقی نامه
- ۱۲۶ ۹-۴- داستان رویارویی اسکندر با برهمنان
- ۱۲۶ ۱-۹-۴- در روایت جامی
- ۱۲۷ ۲-۹-۴- در روایت فردوسی
- ۱۲۸ ۳-۹-۴- در روایت نظامی
- ۱۲۸ ۱۰-۴- داستان وصیت کردن اسکندر
- ۱۲۹ ۱۱-۴- داستان نامه نوشتن اسکندر به مادر خویش در روایت جامی
- ۱۳۰ ۱۲-۴- داستان وفات اسکندر و ندبه حکیمان
- ۱۳۱ ۱-۱۲-۴- ندبه حکیم اول
- ۱۳۱ ۲-۱۲-۴- ندبه حکیم دوم
- ۱۳۱ ۳-۱۲-۴- ندبه حکیم سوم
- ۱۳۲ ۴-۱۲-۴- ندبه حکیم دهم
- ۱۳۲ ۱۳-۴- تعزیت گفتن حکیمان به مادر اسکندر
- ۱۳۳ ۱-۱۳-۴- تعزیت نامه ارسطو به مادر اسکندر

فصل پنجم: بررسی سبکی خردنامه اسکندری

- ۱۳۷ ۱-۵- ویژگی‌های فکری شعر شاعران در قرن نهم
- ۱۳۷ ۱-۱-۵- اعتقادات دینی جامی
- ۱۳۹ ۱-۱-۱-۵- وحدت وجود
- ۱۴۰ ۲-۱-۱-۵- تشبیه و تنزیه
- ۱۴۱ ۳-۱-۱-۵- جبر و اختیار
- ۱۴۱ ۲-۱-۵- دیدگاههای انتقادی جامی

- ۱۴۲.....۱-۲-۱-۵ نگرش انتقادی نسبت به شاعران مدیحه سرا
- ۱۴۳.....۲-۲-۱-۵ نگرش انتقادی نسبت به زنان
- ۱۴۴.....۳-۲-۱-۵ فلسفه ستیزی
- ۱۴۶.....۴-۲-۱-۵ نگرش انتقادی نسبت به صوفیان
- ۱۴۷.....۳-۱-۵ درونمایه‌های خردنامه اسکندری جامی
- ۱۴۷.....۱-۳-۱-۵ انصاف
- ۱۴۷.....۲-۳-۱-۵ با ارزش بودن علم و عالم
- ۱۴۸.....۳-۳-۱-۵ بی ارزش بودن دنیا
- ۱۴۹.....۴-۳-۱-۵ توصیه به نیکی و احسان
- ۱۵۰.....۵-۳-۱-۵ جهاد با نفس
- ۱۵۰.....۶-۳-۱-۵ رعایت حرمت پیران و توجه به صغیران
- ۱۵۱.....۷-۳-۱-۵ عدل و دادگری
- ۱۵۱.....۸-۳-۱-۵ عجب و خودپسندی
- ۱۵۴.....۹-۳-۱-۵ قناعت
- ۱۵۵.....۴-۱-۵ درونمایه‌های خردنامه ارسطاطالیس
- ۱۵۵.....۱-۴-۱-۵ توکل بر خدا
- ۱۵۶.....۲-۴-۱-۵ بازتاب عمل
- ۱۵۷.....۳-۴-۱-۵ موافقت گفتار و کردار
- ۱۵۷.....۴-۴-۱-۵ دوری از به کار بستن مکر و حيله
- ۱۵۹.....۵-۱-۵ درونمایه‌های خردنامه افلاطون
- ۱۵۹.....۱-۵-۱-۵ شکرگزاری از نعمت
- ۱۶۰.....۲-۵-۱-۵ نکوهش آرزوهای دراز
- ۱۶۱.....۳-۵-۱-۵ مذمت جنگ کردن بر سر تمتعات دنیا

- ۱۶۱ ۴-۵-۱-۵ - مذمت همنشین بد
- ۱۶۲ ۵-۵-۱-۵ - شیوه سخن گفتن
- ۱۶۳ ۶-۱-۵ - درونمایه‌های خردنامه سقراط
- ۱۶۳ ۱-۶-۱-۵ - نکوهش طمع ورزی
- ۱۶۳ ۲-۶-۱-۵ - مذمت حسادت و کینه ورزی
- ۱۶۴ ۳-۶-۱-۵ - دعوت به خاموشی
- ۱۶۵ ۴-۶-۱-۵ - دوری از پیران بدسیرت
- ۱۶۵ ۷-۱-۵ - درونمایه‌های خردنامه بقراط
- ۱۶۵ ۱-۷-۱-۵ - قناعت ورزی
- ۱۶۶ ۲-۷-۱-۵ - دانش اندوزی
- ۱۶۶ ۳-۷-۱-۵ - خیرخواهی
- ۱۶۷ ۴-۷-۱-۵ - اعتدال و میانه روی
- ۱۶۷ ۵-۷-۱-۵ - از عاقل تا به جاهل راه بسیار است
- ۱۶۸ ۸-۱-۵ - درونمایه‌های خردنامه فیثاغورث
- ۱۶۸ ۱-۸-۱-۵ - آداب سخن گفتن
- ۱۶۸ ۲-۸-۱-۵ - شب زنده داری
- ۱۶۹ ۳-۸-۱-۵ - میانه روی در بخل و جود
- ۱۶۹ ۴-۸-۱-۵ - نکوهش طمع ورزی
- ۱۷۰ ۹-۱-۵ - درونمایه‌های خردنامه اسقلینوس
- ۱۷۰ ۱-۹-۱-۵ - پرهیز از تعلیم دادن به ناکسان
- ۱۷۱ ۲-۹-۱-۵ - شکرگزاری از نعمت
- ۱۷۱ ۳-۹-۱-۵ - توصیه به صدق و راستی
- ۱۷۳ ۱۰-۱-۵ - درونمایه‌های خردنامه هرمس

- ۱۷۳.....۱-۱۰-۱-۵- حذر کردن از شرّ
- ۱۷۳.....۲-۱۰-۱-۵- دوری از سوگند نابجا
- ۱۷۴.....۳-۱۰-۱-۵- دوری از کسب حرام
- ۱۷۴.....۴-۱۰-۱-۵- نکوهش دنیا
- ۱۷۴.....۵-۱۰-۱-۵- عیب پوشی
- ۱۷۵.....۶-۱۰-۱-۵- مرگ اختیاری
- ۱۷۶.....۲-۵- ویژگی‌های صوری و زبانی خردنامه اسکندری
- ۱۷۷.....۱-۲-۵- مختصات آوایی
- ۱۷۷.....۱-۱-۲-۵- جابجایی ضمیر
- ۱۷۸.....۲-۱-۲-۵- تخفیف مشدد
- ۱۷۸.....۳-۱-۲-۵- الف اطلاق
- ۱۷۸.....۴-۱-۲-۵- ادغام
- ۱۷۹.....۵-۱-۲-۵- حذف واک از تلفظ کلمه
- ۱۷۹.....۶-۱-۲-۵- افزودن صامت «ی» به کلمه بعد از مصوت‌های بلند «ا» و «و»
- ۱۸۰.....۷-۱-۲-۵- هجای آغاز کلمه
- ۱۸۰.....۲-۲-۵- مختصات لغوی
- ۱۸۰.....۱-۲-۲-۵- حرف ربط
- ۱۸۱.....۲-۲-۲-۵- تعابیر عامیانه
- ۱۸۱.....۳-۲-۲-۵- لغات ترکی
- ۱۸۲.....۴-۲-۲-۵- کاربرد پسوند تاش
- ۱۸۲.....۵-۲-۲-۵- کاربرد کلمات و ترکیبات عربی
- ۱۸۴.....۶-۲-۲-۵- کاربرد اصطلاحات نجوم
- ۱۸۵.....۷-۲-۲-۵- کاربرد اصطلاحات علمی

- ۱۸۵ کاربرد اصطلاحات موسیقی ۸-۲-۲-۵
- ۱۸۵ مختصات نحوی ۳-۲-۵
- ۱۸۵ «همی» به جای «می» در اول فعل ماضی استمراری ۱-۳-۲-۵
- ۱۸۶ جمع حرف نفی «ن» و «ب» تأکید بر سر فعل ۲-۳-۲-۵
- ۱۸۶ فعل امر ۳-۳-۲-۵
- ۱۸۶ فعل امر بدون ب ۱-۳-۳-۲-۵
- ۱۸۶ فعل امر با می و همی ۲-۳-۳-۲-۵
- ۱۸۷ فعل امر با پیشوند ۳-۳-۳-۲-۵
- ۱۸۷ فعل نفی ۴-۳-۲-۵
- ۱۸۷ نفی صفت مفعولی با «نا» به جای «ن» ۱-۴-۳-۲-۵
- ۱۸۸ فعل نهی ۵-۳-۲-۵
- ۱۸۸ با پیش جزء مَ به جای نَ در اول فعل ۱-۵-۳-۲-۵
- ۱۸۸ می بر سر فعل نفی ۶-۳-۲-۵
- ۱۸۸ استعمال بن ماضی به جای مصدر ۷-۳-۲-۵
- ۱۸۸ کاربرد حرف اضافهٔ اندر ۸-۳-۲-۵
- ۱۸۹ انواع «را» ۹-۳-۲-۵
- ۱۹۱ انواع «ی» ۱۰-۳-۲-۵
- ۱۹۲ «یکی» علامت نکره ۱۱-۳-۲-۵
- ۱۹۳ ویژگی‌های ادبی قرن نهم هجری ۳-۵
- ۱۹۴ مباحث بدیعی و بازتاب آنها در خردنامهٔ اسکندری ۱-۳-۵
- ۱۹۴ بدیع لفظی ۱-۱-۳-۵
- ۱۹۴ سجع ۱-۱-۱-۳-۵
- ۱۹۴ سجع متوازی ۱-۱-۱-۱-۳-۵

- ١٩٥.....٥-٣-١-١-١-٢- سجع متوازن
- ١٩٥.....٥-٣-١-١-١-٣- سجع مطرف
- ١٩٦.....٥-٣-١-١-٢- تجنيس
- ١٩٦.....٥-٣-١-١-٢-١- جناس مضارع
- ١٩٧.....٥-٣-١-١-٢-٢- جناس زايد
- ١٩٧.....٥-٣-١-١-٢-٣- جناس خط يا تصحيف
- ١٩٨.....٥-٣-١-١-٢-٤- جناس اشتقاق
- ١٩٩.....٥-٣-١-١-٢-٥- جناس شبه اشتقاق
- ١٩٩.....٥-٣-١-١-٣- تكرار
- ١٩٩.....٥-٣-١-١-٣-١- هم حروفى يا واج آرايى
- ٢٠٠.....٥-٣-١-١-٣-٢- هم صدائى
- ٢٠٠.....٥-٣-١-١-٣-٤- تكرار واژه
- ٢٠١.....٥-٣-١-١-٣-٥- التزام يا اعنات
- ٢٠١.....٥-٣-١-٢-١- بديع معنوى
- ٢٠١.....٥-٣-١-٢-١- مراعات نظير
- ٢٠٢.....٥-٣-١-٢-٢- تضاد- طباق
- ٢٠٣.....٥-٣-١-٢-٣- ارسال المثل
- ٢٠٤.....٥-٣-١-٢-٤- اغراق
- ٢٠٤.....٥-٣-١-٢-٥- حسن تعليل
- ٢٠٥.....٥-٣-١-٢-٦- تنسيق الصفات
- ٢٠٥.....٥-٣-١-٢-٧- تلميح
- ٢٠٦.....٥-٤-١- صورخيال
- ٢٠٦.....٥-٤-١- تشبيه

۲۰۷ تشبیه تفصیل ۱-۱-۴-۵
۲۰۸ تشبیه مؤکّد ۲-۱-۴-۵
۲۰۸ تشبیه مرسل ۳-۱-۴-۵
۲۰۸ تشبیه مرکب ۴-۱-۴-۵
۲۰۹ تشبیه بلیغ ۵-۱-۴-۵
۲۱۰ تشبیه مفروق ۶-۱-۴-۵
۲۱۱ تشبیه جمع ۷-۱-۴-۵
۲۱۱ استعاره ۲-۴-۵
۲۱۱ استعاره مصرّحه ۱-۲-۴-۵
۲۱۲ اضافه استعاری ۲-۲-۴-۵
۲۱۳ کنایه ۳-۴-۵
۲۱۴ کنایه از موصوف ۱-۳-۴-۵
۲۱۴ کنایه از صفت ۲-۳-۴-۵
۲۱۵ کنایه از فعل ۳-۳-۴-۵
۲۱۷ فصل ششم: نتیجه گیری
۲۲۴ فهرست منابع

فصل اول
مبادی تحقیق

۱-۱- تعریف موضوع

نورالدین عبدالرحمن بن احمد بن محمد، متخلص به جامی ملقب به خاتم الشعرا، شاعر، موسیقی‌دان، ادیب و عارف نامدار ایرانی در سال ۸۱۷ ه. ق در خرگرد جام به دنیا آمد. روزگار کودکی و تحصیلات مقدماتی جامی در زادگاهش، که در آن زمان، یکی از توابع هرات بود در کنار پدرش سپری کرد. وی در شعر ابتدا "دشتی" تخلص می‌کرد سپس آن را به "جامی" تغییر داد. درباره اعتقادات مذهبی او می‌توان گفت بر اساس نسب و طریقت نقشبندیه و نوشته‌های جامی واضح است که وی حنفی و اهل سنت بوده است جامی با تصوف آشنا و مجذوب آن شد به

طوری که در حلقه مریدان سعدالدین کاشغری نقشبندی درآمد و بعد از مرگ مرشدش خلیفه طریقت نقشبندیه گردید.

از جامی دهها کتاب و رساله به نظم و نثر در زبانهای فارسی و عربی به یادگار مانده است:
۱- دیوانهای سه‌گانه: شامل قصاید، غزلیات، مقطعات و رباعیات. جامی دیوان خود را در اواخر عمر به تقلید از امیرخسرو دهلوی در سه قسمت مدون نمود: فاتحة‌الشباب (دوران جوانی)، واسطة‌العقد (میانه زندگی)، خاتمة‌الحیات (اواخر عمر).

۲- هفت اورنگ که خود مشتمل بر هفت منظومه در قالب مثنوی است: سلسله‌الذهب، سلامان و ابسال، تحفة‌الاحرار، سبحة‌الابرار، یوسف و زلیخا، لیلی و مجنون و خرد نامه اسکندری
۳- آثار منثور جامی شامل بهارستان، رساله وحدت وجود، شرح مثنوی، نفحات الانس و منشآت، شواهد النبوة، اشعة‌اللمعات، نقدالنصوص، لوائح، لوامع، رسالات، نی نامه و رسایل می‌شود.

خرد نامه اسکندری جامی، مثنوی است تعلیمی در حکمت و اخلاق در بحر متقارب مثنی مقصور/محدوف(فعولن فعولن فعولن فعول/فعل)، که در آن از حکیمان یونان نظیر سقراط، افلاطون، ارسطو، بقراط، فیثاغورث و اسکندر سخن رفته است. خردنامه اسکندری گزارش گفت و شنودهای حکیمانه ای است که بین اسکندر و فیلسوفان یونان و سخنانی که این فیلسوفان در مرگ عبرت‌انگیز اسکندر گفته‌اند. آخرین داستان هفت اورنگ به شیوه اسکندر نامه نظامی و آینه اسکندر امیرخسرو دهلوی نوشته شده و ۲۳۱۵ بیت را در بر می‌گیرد مقصود جامی در این مثنوی بیان نکات اخلاقی و عرفانی است، نه داستان سرایی، خردنامه مشحون از درس اخلاق و مسائل علمی حکمی است. اشعار خردنامه ساده و روان و به دور از تکلفات و خیالبندی‌های شاعرانه زیاد می‌باشد.

هدف از این پژوهش بررسی جایگاه خردنامه اسکندری به عنوان یک اثر تعلیمی در میان منظومه‌های مشابه فارسی است. بررسی ویژگی‌های برجسته سبکی اشعار خردنامه اسکندری هدف دیگر این پژوهش را تشکیل می‌دهد. و سرانجام با توجه به حقایق تاریخی و ادعاهای افسانه وار

درباره اسکندر، بررسی میزان نزدیک شدن جامی به هریک از این برداشت ها، هدف آخر این پایان نامه را تشکیل می‌دهد.

نتایج این پژوهش پس از اتمام می‌تواند برای دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی سودمند باشد. همچنین منتقدان ادبی و پژوهشگران حوزه‌های ادبیات تعلیمی و سبک‌شناسی و نیز تاریخ می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

۲-۱- سابقه تحقیق

علی اصغر حکمت در کتاب «جامی/ متضمن تحقیقات در احوال، آثار منظوم و منثور خاتم الشعرا نورالدین عبدالرحمن جامی» (۱۳۲۰)، به شرح زندگانی و احوال عصر جامی پرداخته است و آثار او را به طور کامل معرفی کرده است، همچنین ایرج افشار در مقاله «خردنامه و اسکندر مخلوق جامی» (۱۳۴۳)، چنین بیان می‌کند: میان اسکندر نامه نظامی با خردنامه جامی تفاوت، اندک نیست و به طور کلی قصه اسکندر را دستاویز خاصی برای توجیه خرد آن هم خرد عرفانی می‌داند (ص ۱۶۶).

عبدالحسین زرین در کتاب «با کاروان حله» (۱۳۶۷)، ضمن اشاره به زندگی و آثار جامی، اظهار داشته که خردنامه اسکندری برخلاف اسکندر نامه نظامی و امیر خسرو، جنگ نامه نیست، خردنامه است (ص ۲۹۳). همچنین نصرت ا... فروهر در مقاله «آیین‌های خردورزی و خردنامه اسکندری» (۱۳۷۷)، بن مایه‌های خرد را که در خردنامه اسکندری مذکور است فراهم آورده و بررسی کرده است (ص ۲۴)، و همچنین نجیب مایل هروی در کتاب «جامی» (۱۳۷۷)، به معرفی کامل شاعر و آثار و احوال او پرداخته و بیان کرده که جامی تصوف نقشبندی را به لحاظ عملی و نظری اعتبار بخشیده است.

اعلاخان افصح زاده در کتاب خود «نقد و بررسی آثار و شرح احوال جامی» (۱۳۷۸)، آثار و احوال او را بررسی کرده است و بیان کرده که در خردنامه اسکندری میل شاعر به آوردن تمثیل و حکایت‌های زیاد خلقی واضح و روشن است. همچنین، حسین صدقی در مقاله «اندیشه‌های جامی در

مثنوی‌های هفت اورنگ» (۱۳۸۰)، ضمن ارائه تصویر کلی از نورالدین عبدالرحمن جامی، بیان کرده که جامی در مثنوی‌های خود از جمله خرد نامه اسکندری، دم از وحدت وجود زده است (ص ۱۲۸). سوسن آل رسول در کتاب «عرفان جامی در مجموعه آثارش» (۱۳۸۳)، عرفان جامی اعم از نظری، عملی و... را مورد بررسی قرار داده است.

ملیحه پیشوا در پایان نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان «شرح ابیات، لغات و ترکیبات دو مثنوی تحفه الاحرارو خردنامه اسکندری جامی» (۱۳۸۴)، به شرح ابیات و یافتن دشواری‌های لغات، اصطلاحات و ترکیبات آن‌ها پرداخته است. همچنین تقی امینی فرد در مقاله «گذری بر مضامین حکمی و اخلاقی در مثنوی هفت اورنگ عبدالرحمن جامی» (۱۳۸۷)، به بیان مضامین و اندیشه‌های حکمی و اخلاقی در مثنوی هفت اورنگ از جمله خردنامه اسکندری پرداخته است.

۱-۳- سؤالات پژوهشی

- ۱- خردنامه اسکندری جامی در میان منظومه‌های تعلیمی فارسی چه جایگاهی دارد؟
- ۲- متن اشعار خردنامه اسکندری از نظر ویژگی‌های برجسته سبکی چه خصوصیتی دارد؟
- ۳- نوسان بین حقیقت تاریخی و افسانه سازی تخیلی در گزارش جامی از سرگذشت اسکندر چگونه شکل می‌گیرد؟

۱-۴- روش تحقیق

این پژوهش از نوع بنیادی است که به روش کتابخانه ای و با استفاده از شیوه تحلیلی-توصیفی انجام می‌گیرد. برای این منظور، نخست، براساس مطالعات صورت گرفته طرح تفصیلی پژوهش تهیه می‌شود. آنگاه براساس طرح مذکور متن مورد نظر به دقت بررسی می‌شود و کتابها، مقالات و پایان نامه‌های مرتبط با موضوع مطالعه و از شواهد و نمونه‌های مورد نظر در زمینه نقد آثار جامی و معرفی خردنامه اسکندری او و جایگاه تاریخی و اسطوره‌ای و تلمیحی اسکندر مورد به مورد، یادداشت برداری می‌شود. پس از آن با مقایسه و تحلیل و دسته بندی یافته ها، به نگارش

فصل‌ها و تدوین پایان نامه پرداخته می‌شود و متن پایان نامه پس از اعمال اصلاحات به صورت نهایی ارائه خواهد شد.

فصل دوم
ادبیات تعلیمی